

transformational ways of mythopoetic crucifixion in the structure of modern play are researched. Ideological loading of inserted intermedia connections in the text is determined.

Keywords: play, prologue, dialogue, man-made famine, christian mythopoetics, contrast, dramatic, existential problem.

УДК : 811.161. (477.41 - /.44)

Г. П. Красвська

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОМПЗИТИВ У ГОВІРКАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОДІЛЛЯ

Реферат. *Стаття присвячена вивченню структурно-семантичної організації композитів у центральноподільських говірках. Матеріалом дослідження слугували композити, що функціонують у складі лексики традиційних народних ремесел, зокрема деревообробки, ковальства, каменярства та плетіння. Встановлено, що найбільша кількість композитів представлена в лексичі деревообробних ремесел. Композити проаналізовані щодо кількості компонентів, які утворюють складне слово; характеру смислових відношень; типу зв'язку між компонентами.*

З'ясовано, що найпродуктивнішим способом творення композитів є основокладання, а саме сполучення іменника та дієслова. Менш продуктивними в говірках виявилися словоскладання та контамінація. В основі композитів лежать різні види словосполучень – дієслівні, числівникові, займенникові словосполучення та субстантивні. Найширше в термінології народних ремесел Центрального Поділля представлені композити, між компонентами яких простежуються об'єктні відношення. Відповідно, їх складові мають значення – предметність + дія.

Ключові слова: *центрально подільські говірки, лексика народних ремесел, композити, структурно-семантична організація композитів, способи творення композитів.*

Однією із актуальних проблем сучасної лінгвістики є фіксація на аналіз діалектної лексики. Особливо важливим є дослідження народної виробничої термінології, що тісно пов'язана з історією та культурою народу.

У мові ремесел представлено розвиток, занепад, відродження різних сфер матеріальної культури українців, тому вона ставала об'єктом різноаспектних досліджень науковців. Неодноразово зацікавлював дослідників і словотвір діалектної лексики. Й. О. Дзєндзелівський описував словотворення говірок Нижнього Подністров'я [3], В. В. Німчук – закарпатських говірок [6], З. С. Сікорська вивчала особливості словотворення українських говорів південно-східного мовного пограниччя [7], Я. В. Закревська – південно-західного ареалу [4], Г. Л. Аркушин – поліських говірок [1] тощо.

Однак недостатньо дослідженим залишилось питання семантичної характеристики словотворів, до сьогодні не був об'єктом дослідження словотвірний аспект лексики ремесел, зокрема говірок Центрального Поділля.

Джерельною базою слугує лексика традиційних народних ремесел центральноподільських говірок, а саме: деревообробки, ковальства, каменярства та плетіння, зібрана автором протягом 2006-2009 років.

Метою розвідки є описати й проаналізувати структурно-семантичну організацію композитів як складової термінології традиційних народних ремесел.

У говірках Центрального Поділля зафіксовано 3221 лексему (іменники, прикметники, дієслова), 95 з яких – композити. Більшість серед композитів – це іменники та прикметники, що пояснюється потребою номінації предметів-реалій та їхніх властивостей. Аналізована лексика утворилася основокладанням, основокладанням із суфіксацією, основокладанням з усиченням, контамінацією.

Композити-іменники реалізуються в межах ЛСГ:

1) «Інструменти»:

- *криво'шип* (19) 'ручний інструмент для свердління деревини', *кругло'губці* 'інструмент для утримування поковок круглого перерізу', *бурма'шина* 'механізм для утворення отворів у камені', *уторо'р'ез* 'інструмент для прорізування уторів', *гвоздо'д'ор*, *гвоз'д'о'д'ор*, *гвоздо'д'ор*, *ц'вахос'мик*, 'інструмент для виймання цвяхів з деревини', *кам'іно'б'ійка* 'механізм для подрібнення каменя', *ко'ливор'ит*, *ко'ливорот*, *ко'ливорот'*, *коливо'рот*, *ко'ливороток*, *'коловорит'*, *колово'рот* 'ручний інструмент для свердління деревини', *носо'губці* 'кліщі для утримування поковок круглого перерізу'.

2) «Вироби»:

- дерев'яний транспорт, його деталі: *ваго'воз* 'віз для перевезення великих вантажів', *водо'в'із*, *водо'воз*, *водо'воска* 'віз для перевезення води', *дво'колка*, *двох'конка* 'колісний дерев'яний транспорт для двох коней', *одно'колка*, *одно'конка* 'колісний дерев'яний транспорт для одного коня', *хала'буда* 'циганський віз із критим верхом', 'стара, німецька господарська споруда' (халуша + буда), *доўго'т'ол* 'брусок, що сполучає віз';

- дерев'яний сільськогосподарський інструмент: *двох'рожка* 'сільськогосподарське знаряддя з дерев'яним держакком та природною розвилкою дерева надвоє';

- хатнє начиння, предмети побуту: *крупо'дерка*, *крупо'дертка* 'дерев'яний пристрій для подрібнення зерна', *мако'гон*, *мако'г'ін* 'макогін', *масло'бойка*, *масло'боїн'ік* 'дерев'яна посудина для збивання масла', *двухмет'роўка* 'дерев'яний інструмент для вимірювання довжини', *макло'вошка* 'дерев'яний предмет циліндричної форми для подрібнення чого-небудь методом товчення' (припускаємо: макогін + ложка), *вербо'л'із*, *вербо'лоз* 'плетена огорожа з тонких гілок', *л'ітро'мер* 'посудина для вимірювання об'єму речовин'.

3) «Майстер»:

п'іло'рамичик, *тило'рамичик*, *дрово'руб*, *дрово'руб*, *дрово'с'ек*, *л'ісо'руб*, *с'ічко'руб* 'дроворуб', *камено'лом*, *кам'іно'лом*, *камн'а'лом*, *камено'ломичик*, *кам'іно'бої* 'майстер, який добуває камінь', *кам'іно'т'ос*, 'майстер, що виготовляє вироби з каміння (пам'ятники тощо)', *кошико'л'от*, *кошо'п'лет*, *кошо'п'л'ит*, *кошо'п'л'от*, 'майстер, що виготовляє плетені кошики', *лозо'п'л'от* 'майстер, який виготовляє плетені вироби з лози'.

4) «Місце»:

камено'ломн'а, *камне'ломн'а*, *кам'іно'ломн'а* 'місце, де добувають камінь', *л'ісо'пил'н'а* 'місце, де здійснюють розпилювання колоди на дошки механічним способом', *тило'рама*, *п'іло'рама* 'місце, де здійснюють розпилювання колоди на дошки механічним способом',

5) «Процес»:

самоза'кал, *самоза'калка*, *само'кал* 'процес, під час якого метал нагрівають до певної температури, витримують за цієї температури та охолоджують на повітрі'.

6) «Матеріал»:

пиломатер'іал 'пиломатеріал'.

Значно менше репрезентовано композитів-прикметників, що функціонують в межах ЛСГ:

1. «Назви ремесел»: *кам'іно'тесне ремес'ло* 'ремесло, що полягає у виготовленні виробів з каменя';

2. «Вироби»:

двохполо'вин'част'і, *двухст'ворчат'і* 'двері з двох половин'; *одно'к'ін:иї* віз 'віз на одного коня', *односто'рон'а* *к'лепка* 'вид клепки', *паро'к'ін:иї* *в'із* 'віз на двох коней';

3. «Матеріал»:

одно'годна *ло'за*, *одно'л'ет'н'а* *ло'за*, *одно'р'ічна* *ло'за*, *одно'р'ічна* *ло'зина* 'молода лоза (однорічна)', *одно'т'іл'ниї* *'кам'ін'* 'великий суцільний камінь',

4. «Інструменти»:

чотири'ран:иї *про'бої* 'сталевий стрижень, який використовують для утворення отворів у підковах', *зубороз'водниї* 'пристрій, яким розводять зуби в пилиці'.

Дослідники зауважують, що тип складного слова може бути охарактеризований за параметрами:

- 1) кількістю компонентів, що утворюють складне слово (дво-, три- і більше компонентні);
- 2) характером смислових відношень (сурядний, підрядний);
- 3) типом зв'язку між компонентами (просте примикання або аглютинація, інтерфіксально, за допомогою службових слів);
- 4) характером синтаксичного зв'язку.

Отже, за кількістю компонентів, що утворюють складне слова, усі номени є двочленими.

За характером смислових відношень композити поділяються на два підвиди: а) слова, утворені сурядним способом зв'язку; б) слова, утворені підрядним способом зв'язку.

Кількість слів першого підвиду незначна: *носо'зубц'і, хала'буда, макло'вошка*.

Композити, засвідчені в говірках Центрального Поділля, мають переважно підрядне відношення компонентів на основі узгодження, керування і прилягання.

Між компонентами складних слів простежуються різні смислові відношення:

а) об'єктні (*гвоздо'д'ор – видирати гвозді, ц'вахос'мик – смикати цяхи, кам'іно'б'їйка – бити камінь, л'ісо'пил'н'а – пилити ліс, масло'боїка – бити масло* та ін.);

б) атрибутивні (*одно'годна ло'за, одно'р'ічна ло'за, одно'т'іл'ний 'кам'ін', криво'шип, двухмет'роўка, доўго'т'ол* та ін.);

в) адвербіальні (*самоза'кал*).

Серед зазначених смислових відношень домінують об'єктні – 45 лексем; атрибутивні представлено 22 лексемами; адвербіальні – 3.

З лексико-семантичного погляду перший компонент аналізованих композитів має предметне, якісне чи кількісне значення, другий компонент – предметне чи значення дії. Невелику групу становлять слова із займенником у першій частині; друга основа в них має значення предметності чи дії (3 лексеми). 3-поміж представлених у розвідці композитів найширше репрезентовані лексеми, компоненти яких мають значення:

- предметності + значення дії (45 лексем): *ўторо'р'ез, гвоздо'д'ор, ко'ливор'іт, л'ісо'пил'н'а* тощо;

- кількісне значення + предметне (17): *двохполо'вин'част'і, одно'к'ін:иї, односто'рон'а, паро'к'ін:иї, двухполо'вин'част'і, двухст'ворчат'і* тощо;

- предметне значення + предметне (9): *п'іло'рама, хала'буда* тощо;

- якісне + предметне (5): *доўго'т'ол, вербо'л'із*.

Серед зафіксованих у центральноподільських говірках композитів найбільшу групу становлять слова, утворені шляхом основоскладання.

У центральноподільських говірках зафіксовано кілька контамінаційних форм: *хала'буда* (47) 'циганський віз із критим верхом', 'стара, німецька господарська споруда' (халупа + буда), *макло'вошка* (22) 'дерев'яний предмет циліндричної форми для подрібнення чого-небудь методом товчення' (припускаємо: макогін + ложка).

Отже, в основі композитів лежать різні види словосполучень – дієслівні словосполучення, числівникові словосполучення, займенникові словосполучення та субстантивні. Найширше в термінології народних ремесел Центрального Поділля представлені композити, між компонентами яких простежуються об'єктні відношення. Відповідно, їх складові мають значення – предметність + дія. Найбільша група композитів функціонує в межах ЛСГ «Вироби» термінології народних ремесел.

Пропоноване дослідження не є вичерпним, воно окреслює перспективи подальших студій на ширшому емпіричному матеріалі, які б репрезентували особливості структурно-семантичної організації, функціонування та творення композитів в говірках Центрального Поділля.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Західнополіські деривати із суфіксом -ок- (а) / Г. Л. Аркушин // Мовознавство. – 2001. – № 4. – С. 40-46.
2. Аркушин Г. Л. Композитні іменники в західнополіських говірках / Г. Л. Аркушин // Мовознавство: Доп. та повідомл. IV Міжнар. Конгр. Україністів. – К.: 2002. – С. 124-129.
3. Дзензелівський Й. О. Особливості словотвору українських говірок Нижнього Подністров'я / Й. О. Дзензелівський // Діалектологічний бюлетень. – Випуск IV. – К., 1953. – С. 37-51.
4. Закревська Я. В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті / Я. В. Закревська. – К.: Наук. думка, 1976. – 163 с.
5. Клименко Н. Ф. Як народжується слово / Н. Ф. Клименко. – К.: Рад. школа, 1991. – 287 с.

6. Нимчук В. В. Словообразование именных частей речи в закарпатских верхнеборжавских говорах. – Автореф. дис... канд. филол. наук.: 10.02.01 / Нимчук Василий Васильевич; АН УССР, Институт украинского языка – К., 1962. – 18 с.

7. Сикорская З. С. Суффиксальное словообразование имен существительных в украинских говорах юго-восточного языкового пограничья (междуречье Айдара и Калитвы). – Автореф. дис... канд. филол. наук.: 10.02.02 / Сикорская Зинаида Степановна; АН УССР, Институт языкознания – К., 1972. – 28 с.

Аннотация

Краевская А. П. Структурно-семантическая организация композитов в говорах Центрального Подолья.

Статья посвящена изучению структурно-семантической организации композитов в центральноподольских говорах. Материалом исследования послужили композиты, которые функционируют в составе лексики деревообработки, кузнечества, плетения, каменотесных ремесел Центрального Подолья. Установлено, что наибольшее количество композитов представлено в терминологии деревообработки (лексико-семантическая группа «Изделия, детали, конструкции»). Определено, что наиболее распространенным способом образования композитов является сложение основ, а именно имени существительного и глагола. Менее продуктивны в говорах такие способы – словосложение, контаминация. В основе композитов лежат разные виды словосочетаний: глагольные, субстантивные и другие. Наиболее широко в терминологии народных ремесел центральноподольских говорах представлены композиты, между компонентами которых наблюдаются объектные отношения. Соответственно, их составные имеют значение: предмет + действие.

Ключевые слова: центральноподольский говор, лексика народных ремесел, композиты, структурно-семантическая организация, способы образования композитов.

Summary

Krayewska H. P. The structural and semantic organization of composites of the Central Padilla dialect.

This article is devoted to studying ways of creating composites in Central Padilla dialect. Materials for the study are composites operating in vocabulary woodworking, blacksmithing, weaving and quarry work (95 words about 3 % of all fixed vocabulary). It has been found that most composites are presented in terms of woodworking crafts in the lexical-semantic group «products, parts, construction». It has been determined that the most productive way is word-building (namely noun and verb). Compounding, contamination are less productive in dialects. We could find among the analyzed composites the one formed by the reduplication and abbreviation methods. The study has found that compared with the dialect vocabulary in general, the percentage of composites in national production terminology is larger.

Keywords: Central Padilla dialect, vocabulary folk crafts, composites, structural and semantic organization, methods of making composites.

УДК 811.161.2'37

Ж. В. Краснобаева-Чорна

ДО ПИТАННЯ ПРО СПЕЦИФІКУ ФРАЗЕМНОЇ ОЦІНКИ

Реферат. *Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячений вивченню аксіологічної специфіки фразем. Встановлено, що оцінні фраземи функціонують у вісьмох семантичних діапазонах: «добре – погано», «схвалювати – не схвалювати», «задовольняти – не задовольняти», «цінний – нецінний», «цікавити – не цікавити», «стверджувати – заперечувати», «рекомендувати – забороняти», «дотримуватися норм – не дотримуватися норм». Окреслено місце оцінного компонента в структурі фраземного значення та виявлено особливості формування оцінної шкали у фраземіці.*